

Research Paper

Investigating the Impact of Tourism Demand on Financial Development and Focusing on Their Interactive Effects on the GDP Per Capita Growth in Iran

Alireza Erfani^{*1} , Azadeh Talebbeydokhti²

¹ Professor, Economics Department, Faculty of Economics, Management & Administrative Sciences, Semnan University, Semnan, Iran (aerfani@semnan.ac.ir)

² Postdoctoral Researcher, Economics Department, Faculty of Economics, Management & Administrative Sciences, Semnan University, Semnan, Iran (talebbeydokhti@semnan.ac.ir)

© The Author(s)

publisher: University of Mazandaran

10.22080/JTPD.2023.25958.3820

Received:

September 2, 2023

Accepted:

November 12, 2023

Available online:

January 21, 2024

Keywords:

Tourism Demand,
Financial Development,
GDP Per Capita Growth,
Autoregressive
Distributed Lag Model
(ARDL), Iranian Economy

Abstract

Context and Purpose: Understanding the relationship between financial development and tourism activities is crucial to attracting investment and promoting sustainable growth. Tourism expenditures and international tourist arrivals as components of tourism demand affect economic growth directly or through their influence on financial development.

Design/methodology/approach: Using the Autoregressive Distributed Lag Model (ARDL) for the data on Iran's economy from 1995 to 2018, this study examined the relationship between tourism demand and the level of financial development. Then, it investigated the impact of financial development on the relationship between tourism demand and GDP per capita growth.

Findings: The results indicated a significant positive relationship between tourism demand and financial development; for the one percent growth of tourism expenditures, the financial development increases by 0.3423 percent. Moreover, a one percent rise in the arrival of international tourists leads to a 0.609 percent increase in financial development. The interactive effect of financial development and tourism expenditures on the growth of per capita production is 0.4264, which is statistically significant. Therefore, it can be argued that enhancements in financial development strengthen the effect of tourism expenditure on GDP per capita growth.

Conclusion: The results are consistent with the tourism-led growth hypothesis and suggest authorities improve economic growth by strengthening the tourism sector and financial development.

Originality/value: Paying attention to the impact of tourism demand indicators on financial development, besides their interactive effect on the growth of per capita production, covers the existing study gap and is considered the advantage of the present study.

*Corresponding Author: Alireza Erfani

Address: Economics Department, Faculty of Economics, Management & Administrative Sciences, Semnan University, Semnan, Iran

Email: aerfani@semnan.ac.ir

Tel: 09123310261

Extended Abstract

1. Introduction

The tourism-led growth hypothesis states that foreign exchange earnings from tourism activities provide the foundation for increased economic growth (Narayan et al., 2010; Ehigiamusoe, 2020). In addition to tourism, financial development can also affect economic growth (Levine et al., 2000; Ehigiamusoe & Lean, 2018). Financial development can be interpreted as the growth of market size, efficiency, and market stability, leading to economic growth through capital accumulation and productivity growth channels. The first emphasizes the financial system's ability to efficiently utilize savings for generating productive investments. The productivity channel emphasizes the importance of innovative financial technologies that reduce the problem of information asymmetry (King & Levine, 1993).

Understanding the relationship between tourism and financial growth is crucial for multiple reasons. First, tourism plays a significant role in job creation and economic development. Second, tourism can act as a stimulus for foreign exchange earnings. The development of tourism activities can enhance the balance of payments, exchange rate, and financial stability (Ribeiro & Wang, 2020). Third, the relationship between financial growth and tourism management goes beyond the business domain. Infrastructure development requires adequate funding, achieved through the efficient provision of credit facilities. Paying attention to this connection can promote sustainable growth. Tourism expenditures and international tourist arrivals as components of tourism demand affect economic growth directly or through influence on financial development.

2. Research Methodology

The objective is to examine the relationship between tourism demand and the level of financial development. This study investigated the impact of financial development on the relationship between tourism demand and GDP per capita growth. For this purpose, the Autoregressive Distributed Lag Model (ARDL) was used to collect data on Iran's economy from 1995 to 2018.

To investigate the relationship between tourism demand and financial development in Iran, the specified ARDL (3,1,2,0,0) form was used, which is as follows:

$$\begin{aligned} \text{Ln } FD_t = & \alpha_0 + \beta_1 \text{Ln } FD_{t-1} + \\ & \beta_2 \text{Ln } FD_{t-2} + \beta_3 \text{Ln } FD_{t-3} + \\ & \lambda_0 \text{Ln } Expenditure_t + \lambda_1 \text{Ln } Expenditure_{t-1} + \\ & \rho_0 \text{Ln } Arrival_t + \rho_1 \text{Ln } Arrival_{t-1} + \\ & \rho_2 \text{Ln } Arrival_{t-2} + \phi_0 \text{Ln } Trade_t + \\ & \gamma_0 \text{Inflation}_t + u_t \quad (A-1) \end{aligned}$$

where the dependent variable, $\text{Ln } FD_t$, is the composite index of financial development, representing the logarithm of the weighted average of the balance of the facilities granted by banks and non-bank credit institutions to GDP ratio, the private sector's debt to GDP ratio, and the value of transactions Shares to GDP ratio. In addition, following (Theobald, 2005), (Tribe, 2004), and (Panjaitan, 2022), two indicators of the logarithm of tourism expenditure and the logarithm of international tourist arrivals were used as factors affecting the tourism demand. Additionally, the study incorporated the logarithm of the degree of openness of the economy and inflation.

Next, the ARDL (1,1,2) model was employed to examine the impact of financial development on the relationship between tourism expenditures and GDP

per capita growth in Iran, which takes the following form:

$$\begin{aligned} \ln G_t = & \alpha_0 + \beta_0 \ln G_{t-1} + \\ & \lambda_0 \ln(\text{Expenditure}_t * FD_t) + \\ & \lambda_1 \ln(\text{Expenditure}_{t-1} * FD_{t-1}) + \\ & \gamma_0 \ln \text{Arrival}_t + \gamma_1 \ln \text{Arrival}_{t-1} + \\ & \gamma_2 \ln \text{Arrival}_{t-2} + \epsilon_t \quad (\text{A-2}) \end{aligned}$$

where, $\ln G_t$, is the logarithm of GDP per capita.

3. Research Findings

The Generalized Dickie-Fuller (ADF) test results revealed that all the variables in the model are a combination of stationary and non-stationary. The test results confirm the model's accuracy and validate all the classical assumptions. Based on the cumulative sum and cumulative sum of squared tests, structural stability is confirmed. In addition, bound test results confirmed the long-term relationship between variables. Consequently, the ARDL approach is appropriate for analyzing the co-accumulation among variables.

4. Conclusion

The results indicated a significant positive relationship between tourism demand and financial development. Furthermore, the findings suggest a positive relationship between the extent of trade liberalization and the level of financial development and

a negative relationship between inflation and financial development. The authorities can enhance financial stability through inflation control and appropriate policies in trade liberalization.

The interactive effect of financial development and tourism expenditures on the growth of per capita production is positive and statistically significant. This result indicates that enhancements in financial development strengthen the effect of tourism expenditure on GDP per capita growth. Additionally, there is a significant positive relationship between tourist arrivals and the GDP per capita growth.

Funding

There is no funding support.

Authors' Contribution

The authors contributed equally to the conceptualization and writing of the article. All of the authors approved the content of the manuscript and agreed on all aspects of the work.

Conflict of Interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors appreciate all the scientific consultants in this study.

علمی پژوهشی

بررسی تأثیر تقاضای گردشگری بر توسعه مالی با تمرکز بر اثرات تعاملی آن‌ها بر رشد تولید سرانه ایران

علیرضا عرفانی*^۱، آزاده طالب بیدختی^۲

^۱ استاد، گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران (aerfani@semnan.ac.ir)
^۲ دانشجوی پسادکتری، گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران (talebeydokhti@semnan.ac.ir)

© نویسندگان

ناشر: دانشگاه مازندران

10.22080/JTPD.2023.25958.3820

چکیده

زمینه و هدف: درک ارتباط بین توسعه مالی و فعالیت‌های گردشگری برای جذب سرمایه‌گذاری و ارتقای رشد پایدار حائز اهمیت است. مخارج گردشگری و تعداد گردشگران بین‌المللی به‌عنوان مؤلفه‌های تقاضای گردشگری، به طور مستقیم یا به واسطه تأثیری که بر سطح توسعه مالی دارند، می‌توانند بر رشد اقتصادی اثرگذار باشند.

روش‌شناسی: با استفاده از رویکرد خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی (ARDL) برای داده‌های اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۷، ارتباط تقاضای گردشگری با سطح توسعه مالی، آزمون می‌شود. سپس، نحوه تأثیر توسعه مالی بر ارتباط بین تقاضای گردشگری و رشد تولید ناخالص داخلی سرانه، بررسی می‌شود.

یافته‌ها: نتایج بر ارتباط مثبت و معنادار بین سطح تقاضای گردشگری و توسعه مالی دلالت دارد؛ به‌ازای یک درصد رشد مخارج گردشگری، شاخص توسعه مالی، به میزان ۰/۳۴۲۳ درصد افزایش می‌یابد. رشد یک درصدی ورود گردشگران بین‌المللی، به افزایش ۰/۶۰۹ درصدی شاخص توسعه مالی منجر می‌شود. اثر تعاملی توسعه مالی و مخارج گردشگری بر رشد تولید سرانه، ۰/۴۲۶۴ و به لحاظ آماری معنادار است. بر اساس این می‌توان استدلال کرد بهبود توسعه مالی به تقویت اثر مخارج گردشگری بر رشد تولید سرانه منجر می‌شود.

نتیجه‌گیری و پیشنهادات: نتایج سازگار با فرضیه رشد منجر به گردشگری بوده و حاکی از آن است که مقامات می‌توانند رشد اقتصادی را با تقویت بخش گردشگری و توسعه مالی، بهبود بخشند.

نوآوری و اصالت: توجه به اثر شاخص‌های تقاضای گردشگری بر سطح توسعه مالی و نیز اثر تعاملی آن‌ها بر رشد تولید سرانه، خلأ مطالعاتی موجود را پوشش می‌دهد و مزیت مطالعه حاضر محسوب می‌شود.

تاریخ دریافت:

۱۱ شهریور ۱۴۰۲

تاریخ پذیرش:

۲۱ آبان ۱۴۰۲

تاریخ انتشار:

۰۱ بهمن ۱۴۰۲

کلیدواژه‌ها:

تقاضای گردشگری؛ توسعه مالی؛ رشد تولید سرانه؛ رویکرد خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی (ARDL)، اقتصاد ایران.

* نویسنده مسئول: علیرضا عرفانی

آدرس: گروه اقتصاد، دانشکده اقتصاد، مدیریت و علوم اداری، دانشگاه سمنان، سمنان، ایران.

ایمیل: aerfani@semnan.ac.ir
تلفن: ۰۹۱۲۳۳۱۰۲۶۱

۱ مقدمه

از روش‌های رایج برای ارزیابی این رابطه است. بررسی‌ها نشان می‌دهد درآمد مرتبط با گردشگری می‌تواند توسعه مالی را با افزایش انباشت سرمایه، سرمایه‌گذاری و پس‌انداز بهبود بخشد (Gössling, Scott, & Hall, 2020). بر طبق مبانی نظری، وجود علیت دوسویه بین سطح توسعه مالی و تقاضای گردشگری تأیید می‌شود. توسعه مالی، نقدینگی اقتصاد را افزایش می‌دهد و دسترسی افراد و شرکت‌ها به خدمات مالی را آسان‌تر می‌سازد. همچنین، با کاهش هزینه خدمات مالی، کارایی در اقتصاد را افزایش می‌دهد. با توجه به افزایش کیفیت خدمات مالی، انجام تراکنش‌ها و پرداخت‌ها با کارمزد کمتری انجام خواهد شد. این تحولات می‌تواند زمینه ورود و افزایش تعداد گردشگران به کشور را فراهم سازد (Dwyer & Forsyth, 2006; Panjaitan, 2022). در استدلال دیگر، توسعه و تعمیق نهادهای مالی با حمایت از سیاست‌های دولت، می‌تواند اثربخشی سیاست پولی در کشورهای در حال توسعه را افزایش دهد (Mehrotra & Yetman, 2015). سیاست پولی مؤثر موجب تثبیت قیمت کالاها، نرخ ارز و نرخ بهره خواهد شد که به نوبه خود، به تثبیت اقتصادی منجر می‌شود (Saira, 1997). سیاست تثبیت اقتصادی با ایجاد اطمینان سیاستی، موجب افزایش اعتماد گردشگران برای بازدید از کشور می‌شود (Tiwari, Das, & Duta, 2019). مؤسسات مالی کارآمد می‌توانند سیستم شفاف‌تری ارائه دهند که به مردم امکان می‌دهد اطلاعات قابل اعتمادی در مورد خدمات مالی پیدا کنند. این احساس امنیت، تأثیر مثبتی بر تقاضای گردشگری دارد (Magano & Cunha, 2020). به عبارت دیگر، توسعه بخش مالی، تقاضای گردشگری را افزایش می‌دهد. افزایش تقاضای گردشگری در صورتی تداوم می‌یابد که توسعه مالی در نهادهای عمومی و مؤسسات مالی، به طور مؤثر انعکاس یابد. برای این منظور می‌توان به راه‌اندازی پروژه‌های سرمایه‌گذاری در

بخش گردشگری سیستم به هم مرتبطی است که فعالیت‌های گردشگری، خدمات و تعاملات بین اجزای مختلف آن را شامل می‌شود (Fennel, 1999). گردشگری به عنوان منبع درآمد پایدار محسوب می‌شود. فرضیه رشد منجر به گردشگری^۱ بیان می‌کند درآمدهای ارزی حاصل از فعالیت‌های گردشگری که برای خرید کالاهای سرمایه‌ای، پرداخت برای واردات و حفظ ذخایر بین‌المللی مورد نیاز است، زمینه را برای افزایش رشد اقتصادی فراهم می‌سازد (Narayan et al., 2010; Ehigiamusoe, 2020). بخش گردشگری، تولید ناخالص داخلی و سرمایه‌گذاری را افزایش داده و با ایجاد فرصت‌های شغلی، توسعه زیرساختی و بهبود ترازپرداخت‌ها، به رشد و توسعه اقتصادی کمک می‌کند (Tugcu, 2014; Kum et al., 2015; Brida et al., 2016; Krabokoukis & Polyzos, 2021; Pata, 2021; Su et al., 2021). علاوه بر گردشگری، سطح توسعه مالی نیز می‌تواند بر رشد اقتصادی اثرگذار باشد (Levine et al., 2000; Ehigiamusoe & Lean, 2018). توسعه مالی را می‌توان به عنوان رشد اندازه بازار، کارایی و ثبات بازار تفسیر کرد که از طریق کانال‌های انباشت سرمایه و رشد بهره‌وری، به رشد اقتصادی می‌انجامد. اولی بر توانایی سیستم مالی برای تجهیز پس‌انداز به منظور انجام سرمایه‌گذاری‌های مولد که باعث انباشت سرمایه بیشتر می‌شود، تأکید دارد. کانال بهره‌وری بر اهمیت فناوری‌های مالی نوآورانه اشاره دارد که مشکل عدم تقارن اطلاعات^۲ را که مانع تخصیص کارآمد منابع و نظارت بر پروژه‌های سرمایه‌گذاری می‌شود، کاهش می‌دهد (King & Levine, 1993).

توسعه مشاغل و توسعه اقتصادی به طور قابل توجهی تحت تأثیر گردشگری هستند (Balaguer & Cantavella-Jorda, 2002; Dritsakis, 2004; Yeon et al., 2021). بررسی اینکه چگونه درآمد حاصل از گردشگری به رشد مالی کمک می‌کند یکی

² Information Asymmetry

¹ Tourism Led-Growth Hypothesis

می‌کند. مخارج گردشگری و تعداد گردشگران بین‌المللی به عنوان مؤلفه‌های تقاضای گردشگری، هم به طور مستقیم و هم به واسطه تأثیری که بر سطح توسعه مالی دارند، می‌تواند بر رشد اقتصادی اثرگذار باشد. هدف از این پژوهش آن است که اولاً ارتباط تقاضای گردشگری با سطح توسعه مالی در اقتصاد ایران مورد آزمون قرار گیرد. سپس، به بررسی اثر تعاملی توسعه مالی و مخارج گردشگری بر رشد تولید سرانه پرداخته می‌شود؛ به عبارت دیگر، این مطالعه درصدد پاسخ به این پرسش است که توسعه مالی چگونه بر ارتباط بین تقاضای گردشگری و رشد تولید سرانه در ایران اثرگذار است. برای این منظور از رویکرد خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی^۱ (ARDL) برای داده‌های اقتصاد ایران طی دوه زمانی ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۷ استفاده شده است.

این مقاله در پنج بخش تدوین شده است؛ در بخش دوم، مروری بر ادبیات، خواهیم داشت. در بخش سوم، مدل تصریح و به توصیف داده‌ها پرداخته خواهد شد. سپس، در بخش چهارم، یافته‌های تجربی مورد تحلیل قرار خواهد گرفت. در بخش پنجم، نتایج ارائه شده‌اند.

۲ ادبیات پژوهش

۲٫۱ مطالعات خارجی

دریتساکیس (Dritsakis, 2004)، با بررسی تأثیر گردشگری بر رشد اقتصادی یونان، نشان داد رابطه علی دوسویه بین درآمد حاصل از گردشگری و رشد اقتصادی وجود دارد. وی تأکید کرد تأثیر قابل توجه گردشگری بر اقتصاد یونان، ضرورت مداخله عمومی با هدف ارتقا و افزایش تقاضای گردشگری و از سوی دیگر تأمین و تقویت توسعه عرضه گردشگری را توجیه می‌کند. مداخله دولت برای رشد گردشگری، یا به طور مستقیم در توسعه زیرساخت‌های گردشگری و یا به طور غیر مستقیم از طریق بودجه و مشوق‌ها تجلی می‌یابد.

کسب‌وکارهای حمایت‌کننده از بخش گردشگری، نظیر بهبود سیستم‌های پرداخت و استفاده از فناوری در حمایت از بخش‌های گردشگری و مالی، اشاره کرد. از سوی دیگر، در شرایط رونق اقتصادی، عوامل اقتصادی، خدمات مالی و ابزارهای بیشتری را مطالبه خواهند کرد. این امر موجب می‌شود بخش مالی برای پاسخ‌گویی به این افزایش تقاضا، دست به نوآوری بزند. علاوه بر این، با توسعه گردشگری، سیستم مالی نیز به دلیل افزایش تعداد افرادی که خواهان خدمات و محصولات مالی هستند، توسعه می‌یابد.

به چند دلیل، درک چگونگی ارتباط گردشگری و رشد مالی حائز اهمیت است؛ اولاً، گردشگری سهم بزرگی در ایجاد شغل و توسعه اقتصادی دارد. تزریق درآمد حاصل از فعالیت‌های گردشگری به سیستم‌های مالی موجب بهبود پس‌انداز و توسعه مالی می‌شود (Mowforth & Munt, 2023). در مقابل، بخش مالی توانمند می‌تواند منابع و ابزارهای مورد نیاز برای ارتقای توسعه و رشد کسب‌وکارهای توریستی را ارائه دهد که این امر توانایی آن‌ها برای رقابت را افزایش می‌دهد (Khan et al., 2019; Musa et al., 2021). دوماً، گردشگری می‌تواند به عنوان محرکی برای درآمدهای ارزی عمل کند. وضعیت تراز پرداخت‌ها، نرخ ارز و ثبات مالی یک کشور همگی می‌توانند با ورود نقدینگی خارجی از طریق توسعه فعالیت‌های گردشگری بهبود یابند (Ribeiro & Wang, 2020). ثالثاً، ارتباط بین رشد مالی و مدیریت گردشگری فراتر از حوزه کسب‌وکار است. توسعه زیرساخت‌ها، مانند فرودگاه‌ها، بزرگ-راه‌ها، هتل‌ها و امکانات تفریحی، گاهی نیاز به سرمایه‌گذاری کلان دارد. توانایی تجهیز پول داخلی و خارجی، ارائه تسهیلات اعتباری، و تسهیل مشارکت عمومی-خصوصی، لازمه تأمین مالی این تحولات می‌باشند. بر اساس این، درک ارتباط بین توسعه مالی و فعالیت‌های گردشگری به جذب سرمایه‌گذاری و ارتقای رشد و توسعه پایدار کمک

¹ Autoregressive Distributed Lag Models

زیرساخت‌های گردشگری و ثبات مالی را تشویق می‌کنند، نسبت داده شود.

تانگ، سلمان و ابودرا (Tang, Salman, & Abosedra, 2019)، نقش نهادها در بهبود تأثیر گردشگری و توسعه مالی بر رشد اقتصادی در آسیا را بررسی کردند. نتایج نشان داد گردشگری و توسعه مالی نقش تعیین‌کننده‌ای در تقویت رشد اقتصادی کشورهای آسیایی، ایفا می‌کنند. به علاوه، اثرات آن‌ها بر رشد، با سطح کیفیت سازمانی افزایش می‌یابد. بنابراین، اصلاحات نهادی در کنار سیاست‌های جذب گردشگری و توسعه مالی، پیشنهاد می‌شود.

هسو، چن و یانگ (Hsu, Chen, & Yang, 2019)، مطرح کردند بازارها و مؤسسات مالی، کارآفرینی را ترویج کرده، جابه‌جایی سرمایه را تسهیل می‌کنند و مدیریت ریسک را در صنعت سفر و گردشگری امکان‌پذیر می‌سازند. در دسترس بودن انواع خدمات مالی نظیر بیمه و سرمایه‌گذاری خطرپذیر، می‌تواند نوآوری و رشد در صنعت گردشگری را بیشتر تشویق کند.

مولالی، سولارین و قلی‌پور (Mulali, Solarin, & Gholipour, 2020)، دریافتند توسعه مالی، تأثیر قابل توجهی در افزایش تقاضای گردشگری دارد و می‌تواند حجم ورود گردشگران بین‌المللی را به بیست کشور با بیشترین تعداد ورود گردشگر بین‌المللی در جهان افزایش دهد.

نوهوفر و بوهایلیس (Neuhofner & Buhalis, 2021)، مطرح کردند مؤسسات مالی می‌توانند با ارائه محصولات مالی و امکانات سرمایه‌گذاری در راستای اهداف اجتماعی و زیست محیطی، بیش از پیش در کمک به پروژه‌های گردشگری پایدار مشارکت کنند.

ایگیاموسو (Ehigiamusoe, 2021)، نشان داد توسعه مالی و گردشگری، عوامل کلیدی رشد اقتصادی هستند. به علاوه، تغییرات توسعه مالی را می‌توان با تغییرات رشد اقتصادی و گردشگری

دوایر و فورسایت (Dwyer & Forsyth, 2006)، مطرح کردند توسعه مالی موجب تسهیل پرداخت‌های معاملاتی و سرمایه‌گذاری در گردشگری شده و ورود گردشگران را افزایش می‌دهد.

لی و چن (Lee & Chien, 2008)، با استفاده از دو متغیر دریافتی گردشگری و تعداد ورودی‌های گردشگر بین‌المللی، رابطه بین تولید و توسعه گردشگری را در تایوان مورد بررسی قرار دادند. نتایج وجود رابطه علی دوسویه بین گردشگری و رشد تولید ناخالص داخلی را تأیید کرد. همچنین، تکانه‌های اقتصادی و کاهش برخی کنترل‌ها و سیاست‌های بخش گردشگری، ثبات و پایداری رابطه بین توسعه گردشگری و رشد اقتصادی را در هم می‌شکند.

سونگ و لین (Song & Lin, 2010)، تعداد ورود و خروج گردشگران در آسیا را پیش‌بینی نمودند. نتایج نشان داد بحران مالی و اقتصادی تأثیر منفی بر تعداد گردشگران بین‌المللی دارد. آن‌ها خاطر نشان کردند کشوری با سیستم مالی توسعه‌یافته، به دلیل ثبات نرخ ارز، کاهش هزینه‌های مبادله و سایر هزینه‌های مرتبط با گردشگری، شانس بیشتری برای جذب گردشگر بین‌المللی دارد.

ایسیک، دوگرو و تورک (Isik, Dogru, & Turk, 2018)، نشان دادند توسعه گردشگری و رشد اقتصادی در آلمان، وابسته به یکدیگر هستند. همچنین، توسعه گردشگری موجب رشد اقتصادی در چین و ترکیه می‌شود. آن‌ها تأکید کردند صنعت گردشگری در بسیاری از کشورها نقش کلیدی در ایجاد مشاغل جدید، ارتقای سرمایه‌گذاری و افزایش سطح درآمد و درآمد مالیاتی، دارد.

شارپلی و هریسون (Sharpley & Harrison, 2019)، اشاره کردند که ارتباط بین مدیریت گردشگری و رشد مالی ممکن است به چارچوب‌های نظارتی حمایتی که سرمایه‌گذاری، توسعه

¹ Venture Capital

توریستی ارائه می‌دهد. با وجود این، بسط و توسعه بخش گردشگری نیز کمک زیادی به توسعه مالی می‌کند.

۲،۲ مطالعات داخلی

صباغ کرمانی و امیریان (Sabbagh Kermani & Amirian, 2000)، با استفاده از روش تحلیل داده-ستانده، به محاسبه اثرات اقتصادی گردشگری پرداختند. نتایج نشان داد عواید دولت و واردات با گسترش گردشگری در ایران افزایش می‌یابد. به علاوه، توسعه گردشگری موجب بهبود توزیع درآمد می‌شود.

طییبی، جباری و بابکی (Tayebi, Jabbari, & Babaki, 2008)، بر اهمیت صنعت گردشگری در رشد و توسعه اقتصادی کشور تأکید کردند. نتایج وجود رابطه علی دوسویه بین توسعه گردشگری و رشد اقتصادی ایران را تأیید کرد و نشان داد بین این دو متغیر، تعادل بلندمدت وجود دارد.

تقوی و قلی‌پورسلیمانی (Taghavi & Gholipoor Soleymani, 2009)، با بررسی عوامل مؤثر بر رشد صنعت گردشگری در ایران نشان دادند صادرات خدمات گردشگری، بعد از دو دوره، به افزایش مثبت و معنادار درآمدهای ارزی از محل ورود گردشگران خارجی، منجر می‌شود. همچنین، افزایش تعداد اتاق هتل‌ها موجب رشد ورود گردشگران و در نتیجه بهبود درآمدهای ارزی گردشگری می‌شود. این نتیجه، بر نقش مؤثر زیرساخت‌ها در اقتصاد گردشگری تأکید دارد.

شریفی‌رنانی، صفایی‌شکیب و عمادزاده (Sharifi-Renani, Safaei-Shakib, & Emadzadeh, 2009)، با استفاده از رویکرد خودتوضیحی با وقفه توزیعی (ARDL)، به بررسی تأثیر صنعت گردشگری بر رشد اقتصادی در اقتصاد ایران پرداختند. نتایج نشان داد سرمایه‌گذاری سرانه در بخش گردشگری و ورود گردشگران، تأثیر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی داشته است.

تشدید کرد. وجود علیت دوسویه بین توسعه مالی و رشد اقتصادی نشان می‌دهد که آن‌ها یکدیگر را تقویت می‌کنند. سیستم مالی نقش اساسی در تأمین مالی فعالیت‌های متمرکز بر گردشگری دارد، این در حالی است که فعالیت‌های گردشگری تأثیرات قابل توجهی بر فعالیت‌های بخش مالی دارند. بر اساس این، جهت تسریع رشد و توسعه اقتصادی، کشورها باید سیاست‌ها و برنامه‌هایی تدوین کنند که توسعه گردشگری و بخش مالی را تسهیل کنند و آن‌ها را در اولویت قرار دهند.

موسکارو (Moscardo, 2022)، بیان کرد مشارکت جامعه محلی در گردشگری، میراث فرهنگی و آداب و رسوم می‌تواند به طور قابل توجهی به رشد مالی کمک کند. برنامه‌ریزان و متخصصان حوزه گردشگری می‌توانند با افزایش دسترسی به منابع مالی، اقتصاد توانمند برای جوامع محلی ایجاد کنند.

پانجایتان (Panjaitan, 2022)، بر تأثیر مثبت و معنادار توسعه مالی بر تقاضای گردشگری تأکید کرد. به علاوه، نشان داد متغیرهای کنترلی هزینه‌های بهداشتی و درجه باز بودن تجاری، رابطه مثبت و معناداری با تقاضای گردشگری دارند.

حسین، حسین، اقبال و کانو (Hussain, Hussain, Iqbal, & Kanw, 2023)، ارتباط بین توسعه مالی (اعتبارات داخلی ارائه شده توسط بانک‌های بخش خصوصی) و درآمد حاصل از گردشگری را بررسی کردند. یافته‌ها حاکی از وجود رابطه مثبت بین توسعه مالی و گردشگری است که نشان می‌دهد کشورها با سیستم‌های مالی توسعه‌یافته‌تر، سطح بالاتری از فعالیت گردشگری دارند.

توماندرو و همکاران (Thommandru, et al., 2023)، نشان دادند بخش مالی توسعه‌یافته، پول و ابزارهای مالی ضروری نظیر وام برای توسعه زیرساخت‌ها، سرمایه در گردش و سرمایه‌گذاری در طرح‌های گردشگری را برای کمک به کسب و کارهای

گردشگری را به عنوان مهم‌ترین منبع درآمدی و ایجاد فرصت‌های شغلی در بسیاری از کشورها دانستند. نتایج نشان داد افزایش سرمایه مالی از کانال توسعه بازارهای مالی و استفاده از فناوری‌های نوین، موجب افزایش معناداری در رشد صنعت گردشگری کشورهای منتخب در حال توسعه و نوظهور می‌شود.

بزازان (Bazzazan, 2022)، با بررسی تأثیر بخش گردشگری بر شاخص فقر نشان داد ورود گردشگر خارجی از کانال رشد تولید، به کاهش فقر در اقتصاد ایران می‌انجامد. بر اساس این، هرگونه اقدام در راستای توسعه گردشگری، دستاوردهای اجتماعی-اقتصادی مناسب در خصوص فقرزدایی به همراه دارد.

بررسی مطالعات خارجی و داخلی بر وجود ارتباط بین سطح توسعه مالی و گردشگری بر رشد اقتصادی اشاره دارند. با وجود این، تا جایی که بررسی شده است، اثر مخارج گردشگری و حجم ورود گردشگران بین‌المللی به عنوان شاخص‌های تقاضای گردشگری بر سطح توسعه مالی و نیز اثر تعاملی مخارج گردشگری و توسعه مالی بر رشد تولید سرانه، در هیچ‌یک از مطالعات داخلی مورد توجه قرار نگرفته شده است. توجه به این موضوع، خلأ مطالعاتی موجود را پوشش می‌دهد و مزیت مطالعه حاضر محسوب می‌شود.

۳ روش‌شناسی پژوهش

توسعه مالی را می‌توان به طور کلی به توسعه بانک‌محور^۱ و توسعه بازارمحور^۲ تقسیم کرد. توسعه بانک‌محور به مؤسسات و خدمات بانکی مربوط می‌شود، در حالی که توسعه بازارمحور با معیارهایی مانند سرمایه‌گذاری بازار سهام، نسبت گردش مالی و ارزش کل سهام معامله شده، مرتبط است (Musakwa & Odhiambo, 2020). توجه به هریک از این ابعاد برای بررسی وضعیت توسعه مالی حائز اهمیت است. بر اساس این، در این مطالعه از سه شاخص نسبت مانده تسهیلات اعطایی بانک‌ها

جهانیا (Jahanian, 2017)، صنعت گردشگری را به منزله یکی از سودآورترین صنایع خدماتی دانست که اولویت درآمد اقتصادی بسیاری از کشورها محسوب می‌شود. وی نقش دولت در توسعه اقتصاد گردشگری با محوریت اقتصاد مقاومتی را مورد بررسی قرار داد. نتایج نشان داد با مدیریت دولت می‌توان شاهد رشد صنعت گردشگری و کاهش وابستگی به اقتصاد تک‌محصولی نفت بود. همچنین، با بهره‌گیری از قابلیت‌های صنعت گردشگری در ایران می‌توان در مسیر رشد و توسعه اقتصاد متکی بر منابع و ظرفیت‌های داخلی، گام برداشت.

نرگسی، بابکی و عفتی (Nargasi, Babaki, & Efati, 2018)، نشان دادند توسعه مالی و استفاده از ابزارهای مالی جهت تأمین مالی گردشگران، در رشد این صنعت نقش بسزایی دارد. افزایش رشد اقتصادی نیز موجب بهبود زیرساخت‌ها و توسعه صنعت گردشگری می‌شود.

تقوی، صفایی و کرد (Taghavi, Safai, & Kord, 2018)، نشان دادند تغییر درآمد بخش گردشگری و تعداد گردشگران، اثر مثبت و معناداری بر تولید ناخالص داخلی در کوتاه‌مدت دارد. آن‌ها تأکید کردند اتخاذ سیاست‌های افزایش‌دهنده درآمد بخش گردشگری، ابزاری مؤثر جهت افزایش تولید ناخالص داخلی است.

خوشکام، صبوری و قادری (Khoshkam, Saboori, & Ghaderi, 2019)، تأثیر صنعت گردشگری بر رشد اقتصادی کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه را بررسی کردند. برای این منظور از تعداد گردشگران بین‌المللی به عنوان جانشینی برای متغیر گردشگری استفاده نمودند. نتایج نشان داد گردشگری اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی دارد.

اخباری‌آزاد، شاه‌آبادی و حق‌خواه (Azad Akhbari, Shahabadi, & Haghkhan, 2022)

² Market-based

¹ Bank-based

اخلال u_t ، متغیر تصادفی ناهمبسته با میانگین صفر با توزیع نرمال، $u_t \sim N(0, \sigma^2)$ است.

بر اساس این، ابتدا به منظور بررسی ارتباط بین تقاضای گردشگری و سطح توسعه مالی در اقتصاد ایران، از فرم تصریح شده $ARDL(3,1,2,0,0)$ بهره گرفته شده است.^۳ باید توجه داشت که با توجه به حجم نمونه تحقیق حاضر، تعداد وقفه بهینه براساس معیار اطلاعاتی شوارتز-بیزین (SBIC) انتخاب شده است. فرم کلی این رویکرد به صورت الگوی رگرسیون (۲) می‌باشد:

$$\begin{aligned} \ln FD_t = & \alpha_0 + \beta_1 \ln FD_{t-1} + \\ & \beta_2 \ln FD_{t-2} + \beta_3 \ln FD_{t-3} + \\ & \lambda_0 \ln Expenditure_t + \lambda_1 \ln Expenditure_{t-1} + \\ & \rho_0 \ln Arrival_t + \rho_1 \ln Arrival_{t-1} + \\ & \rho_2 \ln Arrival_{t-2} + \phi_0 \ln Trade_t + \\ & \gamma_0 \ln Inflation_t + u_t \end{aligned} \quad (2)$$

که در آن، متغیر وابسته، $\ln FD_t$ ، بیانگر شاخص ترکیبی توسعه مالی است که از لگاریتم میانگین وزنی متغیرهای نسبت مانده تسهیلات اعطایی بانکها و مؤسسات اعتباری غیربانکی به تولید ناخالص داخلی، $Facility_ratio_t$ ، نسبت بدهی بخش خصوصی به سیستم بانکی به تولید ناخالص داخلی، $Dept_ratio_t$ ، و نسبت ارزش معاملات سهام به تولید ناخالص داخلی، $Equity_ratio_t$ ، براساس رابطه (۳) بدست می‌آید:

$$FD_t = \alpha_1 Facility_ratio_t + \alpha_2 Dept_ratio_t + \alpha_3 Equity_ratio_t \quad (3)$$

که در آن، ضرایب α_1 ، α_2 و α_3 وزن متغیرها می‌باشند که برابر معکوس انحراف معیار متغیرهای متناظر در نظر گرفته می‌شود و از روابط زیر تبعیت می‌کنند:

$$\alpha_1 = \left[\frac{\sum_{i=1}^T (Facility_ratio_i - Facility_ratio)^2}{T-1} \right]^{-0.5} \quad (4)$$

اطمینان از مناسب بودن استفاده از رویکرد $ARDL$ برای برآورد مدل و نیز اطمینان از برقراری کلیه فرض کلاسیک از جمله نرمال بودن توزیع خطا، عدم وجود خودهمبستگی و ناهمسانی واریانس، صورت گرفته است.

و مؤسسات اعتباری غیر بانکی به تولید ناخالص داخلی، نسبت بدهی بخش خصوصی به سیستم بانکی به تولید ناخالص داخلی و نسبت ارزش معاملات سهام به تولید ناخالص داخلی که هر یک به نوعی بیانگر وضعیت توسعه مالی می‌باشند، برای اندازه‌گیری توسعه مالی استفاده شده است. لازم به ذکر است نسبت مانده تسهیلات اعطایی بانکها و مؤسسات اعتباری غیربانکی به تولید ناخالص داخلی و نسبت بدهی بخش خصوصی به سیستم بانکی به تولید ناخالص داخلی، بر امکان دسترسی بخش خصوصی به امکانات مالی اشاره دارند و از این رو، کارایی مالی در اقتصاد را نشان می‌دهند. هرچه اعتبارات دریافتی بخش خصوصی نسبت به تولید ناخالص داخلی از روند فزاینده‌تری برخوردار باشد، نقش فعال‌تر بخش خصوصی در استفاده از تسهیلات بانکی نمایان شده و می‌توان نتیجه گرفت کارایی بخش بانکی در توسعه مالی افزایش یافته است. نسبت ارزش معاملات سهام به تولید ناخالص داخلی، نیز به کارایی بازار سرمایه و توانایی مبادله آسان اوراق بهادار اشاره دارد (سالم و عرب‌پارمحمدی Salem & Arab Yarmohammadi, 2019).

در این مطالعه، برای بررسی ارتباط بین متغیرها در اقتصاد ایران، از رویکرد خودرگرسیونی با وقفه توزیعی $ARDL(p, q)$ ، استفاده می‌شود که فرم کلی آن به صورت زیر است:

$$Y_t = \beta_0 + \sum_{i=1}^p \gamma_i Y_{t-i} + \sum_{j=0}^q \lambda_j' X_{t-j} + u_t \quad (1)$$

که در آن، Y_t متغیر وابسته می‌باشد. X_t بردار $k \times 1$ از رگرسورهای چندگانه و λ_j بردار $k \times 1$ از ضرایب وقفه‌های توزیعی است که با استفاده از معیارهای اطلاعاتی استاندارد آکائیک^۱ (AIC) و شوارتز-بیزین^۲ (SBIC)، قابل تشخیص است. جمله

¹ Akaike Information Criterion

² Schwartz-Bayesian Criterion

^۳ لازم به ذکر است که انتخاب رتبه مدل یا تعداد وقفه بهینه متغیرهای وابسته و توضیحی، بعد از بررسی آزمون پایایی و

الگوی $ARDL(1,1,2)$ بهره گرفته شده است.^۱ الگوی رگرسیون به صورت معادله (۷) می‌باشد:

$$\begin{aligned} \ln G_t = & \alpha_0 + \beta_0 \ln G_{t-1} + \\ & \lambda_0 \ln(\text{Expenditure}_t * \text{FD}_t) + \\ & \lambda_1 \ln(\text{Expenditure}_{t-1} * \text{FD}_{t-1}) + \\ & \gamma_0 \ln \text{Arrival}_t + \gamma_1 \ln \text{Arrival}_{t-1} + \\ & \gamma_2 \ln \text{Arrival}_{t-2} + \epsilon_t \end{aligned} \quad (7)$$

که در آن، $\ln G_t$ لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه، و ϵ_t جزء اخلاص است.

۴ یافته‌ها و بحث

در این مطالعه از داده‌های دوره زمانی ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۷ برای اقتصاد ایران استفاده شده است. لازم به ذکر است که این دوره زمانی، براساس حداکثر دسترسی به اطلاعات آماری مربوط به مخارج گردشگری و تعداد ورود گردشگران بین‌المللی- به عنوان مؤلفه‌های تقاضای گردشگری در اقتصاد- انتخاب شده است. در این راستا، مخارج گردشگری به صورت درصدی از واردات کل در نظر گرفته شده است. شاخص توسعه مالی با استفاده از میانگین وزنی سه شاخص نسبت مانده تسهیلات اعطایی بانکها و مؤسسات اعتباری غیر بانکی به تولید ناخالص داخلی، نسبت بدهی بخش خصوصی به سیستم بانکی به تولید ناخالص داخلی و نیز نسبت ارزش معاملات سهام به تولید ناخالص داخلی محاسبه شده است. لازم به ذکر است متغیر تولید ناخالص داخلی به قیمت پایه سال ۸۳ می‌باشد. همچنین، از شاخص قیمت مصرف‌کننده به قیمت پایه سال ۸۳ برای محاسبه تورم استفاده شده است. شاخص درجه باز بودن اقتصاد، به صورت نسبت مجموع صادرات و واردات به تولید ناخالص داخلی اندازه‌گیری شده است. کلیه داده‌ها از سایت

$$(\omega)\alpha_2 = \left[\frac{\sum_{i=1}^T (\text{Dept_ratio}_i - \overline{\text{Dept_ratio}})}{T-1} \right]^{-0.5}$$

$$(\phi)\alpha_3 = \left[\frac{\sum_{i=1}^T (\text{Equity_ratio}_i - \overline{\text{Equity_ratio}})}{T-1} \right]^{-0.5}$$

به علاوه، با پیروی از تتوبالد (Theobald, 2005)، تریایب (Tribe, 2004) و پانجایتان (Panjaitan, 2022)، از دو شاخص لگاریتم میزان مخارج گردشگری، $\ln \text{Expenditure}_t$ و لگاریتم تعداد ورود گردشگران بین‌المللی، $\ln \text{Arrival}_t$ ، به عنوان عوامل مؤثر بر تقاضای گردشگری کشور استفاده می‌شود. همچنین، شاخص درجه باز بودن اقتصاد، به صورت لگاریتم نسبت حجم تجارت (مجموع صادرات و واردات) به تولید ناخالص داخلی، $\ln \text{Trade}_t$ و تورم، $\ln \text{Inflation}_t$ ، به عنوان دیگر متغیرهای کنترلی به معادله (۲)، افزوده شده‌اند. u_t بیانگر جزء اخلاص معادله رگرسیونی است. برطبق مبانی نظری، وجود ارتباط مثبت بین توسعه مالی و تقاضای گردشگری تأیید می‌شود. به علاوه، هرچه درجه آزادسازی تجاری یک کشور بالاتر باشد، ورود گردشگران به آن کشور بیشتر خواهد بود (پانجایتان (Panjaitan, 2022)؛ چایسوپونساکول و فولفیرول (Chaisumpunsakul & Pholphirul, 2017)) و این امر زمینه را برای توسعه مالی کشور فراهم می‌کند. افزایش تورم موجب افزایش سطح هزینه‌های مبادلاتی شده که به‌نوبه خود بر سطح سرمایه‌گذاری، رشد اقتصادی و سطح توسعه مالی، تأثیر منفی دارد.

در ادامه، با استفاده از رویکرد $ARDL(p,q)$ ، نحوه اثرگذاری توسعه مالی بر ارتباط بین مخارج گردشگری و رشد تولید سرانه در اقتصاد ایران مورد آزمون قرار می‌گیرد. بدین منظور براساس معیار اطلاعاتی شوارتز- بیزن (SBC)، تعداد وقفه بهینه مدل انتخاب شده و از فرم تصریح شده

^۱ لازم به ذکر است تعداد وقفه بهینه متغیرهای وابسته و توضیحی، بعد از بررسی آزمون پایایی و نیز اطمینان از برقراری کلیه فروض کلاسیک از جمله نرمال بودن توزیع خطا، عدم وجود خودهمبستگی و ناهمسانی واریانس، صورت گرفته است.

دیکی فولر تعمیم یافته^۱ (ADF)، پرداخته می شود. نتایج به شرح جدول (۱) است:

بانک جهانی و نیز سایت بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، برگرفته شده اند.

پیش از برآورد، نخست به بررسی وضعیت پایایی فرآیند سری های زمانی با استفاده از آزمون

جدول شماره ۱. نتایج آزمون ریشه واحد متغیرها

درجه جمعی	تفاضل مرتبه اول		سطح		نام متغیر
	احتمال	آماره t	احتمال	آماره t	
I(1)	۰/۰۰۰	-۶/۰۸۵	۰/۷۵۸	-۰/۹۳۴	$\ln FD_t$
I(0)	-	-	۰/۰۰۰	-۱۰/۴۷۰	$\ln G_t$
I(1)	۰/۰۰۰	-۶/۸۵۰	۰/۳۶۱	-۱/۸۲۰	$\ln Expenditure_t$
I(1)	۰/۰۰۰	-۸/۶۱۹	۰/۹۷۴	-۰/۵۰۲	$\ln(Expenditure_t * FD_t)$
I(1)	۰/۰۱۱	-۳/۶۹۷	۰/۵۲۸	-۱/۴۷۳	$\ln Arrival_t$
I(1)	۰/۰۱۲	-۲/۵۶۶	۰/۷۸۳	-۰/۸۵۷	$\ln Trade_t$
I(0)	-	-	۰/۰۱۷	-۳/۵۰	$\ln Inflation_t$

منبع: محاسبات تحقیق

و $I(1)$ هستند و لذا رویکرد خودرگرسیون وقفه توزیعی (ARDL)، گزینه مناسبی برای تحلیل هم انباشتگی بین متغیرها است. اکنون، به منظور بررسی اثر تقاضای گردشگری بر توسعه مالی، مدل (۲)، برآورد می شود. نتایج آزمون های تشخیصی، به شرح جدول (۲) است:

نتایج جدول (۱) نشان می دهد فرضیه صفر مبنی بر وجود ریشه واحد، برای دو متغیر رشد تولید ناخالص داخلی سرانه، $\ln G_t$ و تورم، $\ln Inflation_t$ رد می شود و این متغیرها در سطح پایا می باشند. مابقی متغیرها با یک بار تفاضل گیری، پایا می شوند. بر اساس این، کلیه متغیرهای مدل، ترکیبی از $I(0)$

¹ Augmented Dickey-Fuller

جدول شماره ۲. نتایج آزمون‌های تشخیصی برای متغیر وابسته توسعه مالی

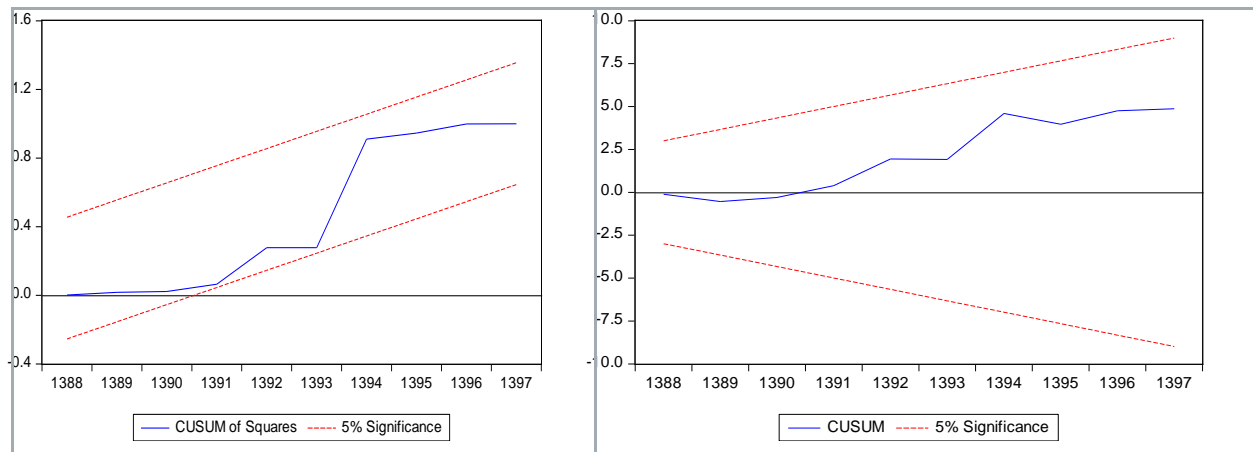
احتمال	آماره آزمون	آزمون
۰/۵۲۱	۱/۳۰۱	چارک‌برا (J-B)
۰/۲۷۳	۱/۲۷۴	ناهمسانی واریانس (ARCH)
۰/۲۹۲	۱/۴۳۹	خودهمبستگی (LM)
۰/۰۰۰	۳۰/۵۲۰	معنی‌داری کلی رگرسیون (F-statistics)

منبع: محاسبات تحقیق

نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد فرضیه صفر مبنی بر نرمال بودن توزیع جملات اخلاص، براساس آماره چارک‌برا تأیید می‌شود. به‌علاوه، معناداری کلی رگرسیون براساس آماره F تأیید می‌شود. نتایج آزمون ناهمسانی واریانس ARCH و نیز خودهمبستگی LM ، به ترتیب عدم وجود ناهمسانی واریانس و عدم وجود خودهمبستگی در مدل را تأیید می‌کنند. این آزمون‌های تشخیصی بر صحت تصریح مدل با رویکرد $ARDL$ و تعداد وقفه‌های بهینه متغیرهای وابسته و توضیحی یعنی فرم تصریحی

نتایج جدول (۲) نشان می‌دهد فرضیه صفر مبنی بر نرمال بودن توزیع جملات اخلاص، براساس آماره چارک‌برا تأیید می‌شود. به‌علاوه، معناداری کلی رگرسیون براساس آماره F تأیید می‌شود. نتایج آزمون ناهمسانی واریانس ARCH و نیز خودهمبستگی LM ، به ترتیب عدم وجود ناهمسانی واریانس و عدم وجود خودهمبستگی در مدل را تأیید می‌کنند. این آزمون‌های تشخیصی بر صحت تصریح مدل با رویکرد $ARDL$ و تعداد وقفه‌های بهینه متغیرهای وابسته و توضیحی یعنی فرم تصریحی

استفاده از رویکرد $ARDL(3,1,2,0,0)$ برای معادله (۲) و فرم تصریحی $ARDL(1,1,2)$ برای معادله (۷) دلالت دارند. استفاده از رویکرد $ARDL$ ، مستلزم وجود ثبات و پایداری پارامترهای مدل در طول زمان است. بر اساس این، از تکنیک‌های حاصل جمع تجمعی^۱ $CUSUM$ و حاصل جمع تجمعی مجذورات^۲ $CUSUMSQ$ جهت بررسی ثبات پارامترهای برآوردی مدل در طی دوره تحت بررسی، استفاده شده است. نتایج به شرح نمودار (۱) است:

نمودار شماره ۱. آزمون پایداری حاصل جمع تجمعی $CUSUM$ و حاصل جمع تجمعی مجذورات $CUSUMSQ$ برای متغیر وابسته شاخص توسعه مالی

منبع: محاسبات تحقیق

نتایج نمودار (۱) نشان می‌دهد آماره آزمون‌های حاصل جمع تجمعی و حاصل جمع تجمعی مجذورات

نتایج نمودار (۱) نشان می‌دهد آماره آزمون‌های حاصل جمع تجمعی و حاصل جمع تجمعی مجذورات

^۲ Cumulative Sum of Squared

^۱ Cumulative Sum

استفاده می‌شود که در آن، مقدار محاسبه شده آماره F با مقادیر بحرانی کراندار مقایسه می‌شوند. چنانچه مقدار آماره آزمون مذکور بزرگتر از کران بالای باند باشد، فرضیه صفر رد شده و وجود رابطه هم‌انباشتگی میان متغیرها تأیید می‌شود. نتایج به شرح جدول (۳) است:

صفر مبنی بر عدم وجود شکست ساختاری پذیرفته و وجود ثبات ساختاری و پایداری مدل، تأیید می‌شود.

گام بعدی، به‌کارگیری آزمون باند^۱ برای تشخیص وجود یا عدم وجود رابطه بلندمدت یا هم‌انباشتگی بین متغیرهای پژوهش است. فرضیه صفر این آزمون بر عدم وجود رابطه بلندمدت بین متغیرها دلالت دارد. برای بررسی این فرضیه از آزمون والد

جدول شماره ۳. نتایج آزمون باند جهت تشخیص ارتباط هم‌انباشتگی برای متغیر شاخص توسعه مالی

نتیجه	مقادیر بحرانی		سطح معنی‌داری	آماره آزمون F
	باند بالا	باند پایین		
رد فرضیه صفر	۳/۰۹	۲/۲	۱۰ درصد	۴/۷۸۵
رد فرضیه صفر	۳/۴۹	۲/۵۶	۵ درصد	
رد فرضیه صفر	۳/۸۷	۲/۸۸	۲/۵ درصد	
رد فرضیه صفر	۴/۳۷	۳/۲۹	۱ درصد	

منبع: محاسبات تحقیق

بردارهای هم‌انباشتگی بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته توسعه مالی در جدول (۴)، ارائه شده است:

نتایج جدول (۳)، نشان می‌دهد در تمامی سطح معنا، مقدار محاسبه شده آماره F بزرگتر از ارزش بحرانی بالا است؛ لذا وجود رابطه هم‌انباشتگی بلندمدت میان متغیرهای پژوهش تأیید می‌شود. بر اساس این، می‌توان ضرایب بلندمدت را برآورد و تفسیر نمود. نتایج برآورد ضرایب بلندمدت یا

جدول شماره ۴. نتایج رابطه بلندمدت برای متغیر وابسته شاخص توسعه مالی

متغیر	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال
$LnExpenditure_t$	۰/۳۴۲۳	۰/۱۰۰۶	۳/۴۰۰	۰/۰۰۶
$LnArrival_t$	۰/۶۰۹۰	۰/۰۸۲۸	۷/۳۵۰	۰/۰۰۰
$LnTrade_t$	۰/۰۲۲۴	۰/۲۴۳	۰/۰۹۱۸	۰/۹۲۸
$Inflation_t$	-۰/۰۰۰۳	۰/۰۸۵۹	-۰/۰۸۶۹	۰/۹۳۲
C	-۷/۲۴۰۵	۱/۳۷۵	-۵/۲۶	۰/۰۰۰

منبع: محاسبات تحقیق

دارد؛ به‌ازای هریک درصد رشد مخارج گردشگری (به صورت درصدی از واردات کل)، شاخص توسعه مالی

نتایج جدول (۴)، بر ارتباط مثبت و معنادار بین سطح تقاضای گردشگری و شاخص توسعه مالی دلالت

¹ Bound Test

اجرای سیاست‌های مناسب در زمینه آزادسازی تجاری توسط مقامات سیاستی، می‌تواند وضعیت ثبات مالی در اقتصاد را بهبود بخشد.

وجود رابطه هم‌انباشتگی بلندمدت بین متغیرها و استخراج بردارهای هم‌انباشتگی، زمینه را برای استفاده از الگوی تصحیح خطا^۱ فراهم می‌سازد که در آن، نوسانات کوتاه‌مدت به مقادیر تعادلی و بلندمدت ارتباط داده شده و مکانیسم تعدیل انحرافات از مسیر تعادلی بلندمدت، بررسی می‌شود. نتیجه حاصل از برآورد ضریب تصحیح خطای مدل، به شرح جدول (۵) است:

به میزان ۰/۳۴۲۳ درصد افزایش می‌یابد که به لحاظ آماری معنادار است. به علاوه یک درصد افزایش تعداد ورود گردشگران بین‌المللی به اقتصاد، به افزایش معنادار شاخص توسعه مالی به میزان ۰/۶۰۹ درصد منجر می‌شود. همچنین، نتایج وجود ارتباط مثبت بین درجه آزادسازی تجاری و شاخص توسعه مالی و ارتباط منفی بین تورم و شاخص توسعه مالی را نشان می‌دهند؛ یک درصد افزایش درجه آزادسازی تجاری، به طور متوسط موجب افزایش توسعه مالی به میزان ۰/۰۲۲۴ درصد می‌شود. به علاوه، افزایش یک درصدی تورم به کاهش ۰/۰۰۰۳ درصدی توسعه مالی می‌انجامد. هرچند این اثرات به لحاظ آماری معنادار نمی‌باشد. بر اساس این، اتخاذ سیاست‌های کنترل تورمی و

جدول شماره ۵. نتایج برآورد ضریب تصحیح خطا برای متغیر وابسته شاخص توسعه مالی

متغیر	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال
<i>Coint Eq(-1)</i>	-۰/۶۷۹	۰/۱۱۳۸	-۵/۹۶۹	۰/۰۰۰

منبع: محاسبات تحقیق

در ادامه، به منظور بررسی اثر تعاملی مخارج گردشگری و توسعه مالی بر رشد تولید ناخالص داخلی سرانه در اقتصاد ایران، معادله (۷) برآورد می‌شود. نخست، نتایج آزمون‌های تشخیصی، به شرح جدول (۶) است:

براساس نتایج جدول (۵)، ضریب تصحیح خطا که حاکی از سرعت تعدیل^۲ فرآیند عدم تعادل است، برابر با -۰/۶۷۹ برآورد شده و از نظر آماری معنادار است. این ضریب نشان می‌دهد در هر دوره، حدود ۶۸ درصد از عدم تعادل یا انحراف از مسیر تعادلی بلندمدت برای شاخص توسعه مالی، تعدیل می‌شود.

² Speed of Adjustment

¹ Error Correction

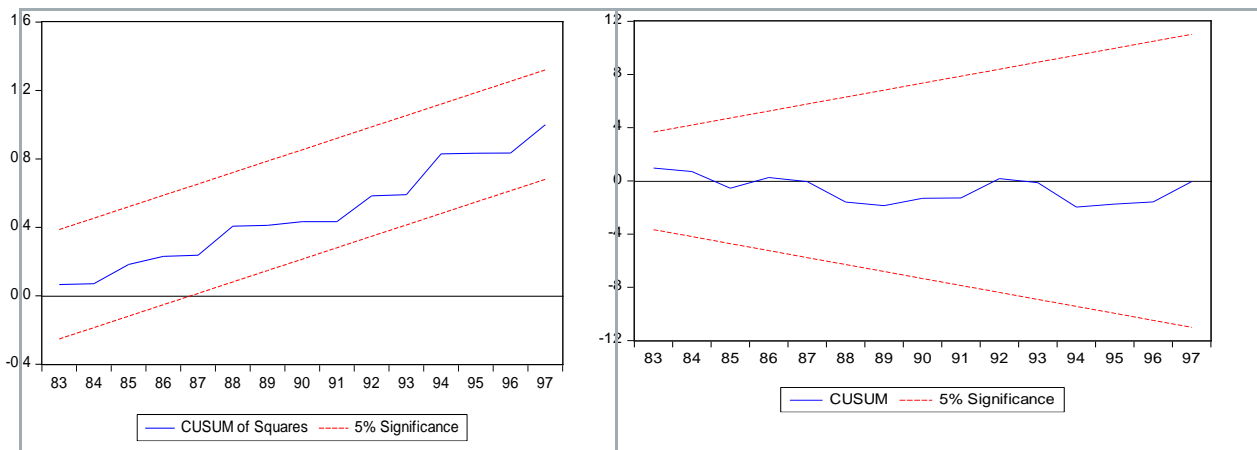
جدول شماره ۶. نتایج آزمون های تشخیصی برای متغیر وابسته رشد تولید سرانه

احتمال	آماره آزمون	آزمون
۰/۹۰۹	۰/۱۸۸۹	چارک برآ (J-B)
۰/۳۸۹	۰/۷۷۶	ناهمسانی واریانس (ARCH)
۰/۰۵۲۲	۳/۷۳۶	خودهمبستگی (LM)
۰/۰۰۰	۱۳۰۵/۶۵	معنی داری کلی رگرسیون (F-statistics)

منبع: محاسبات تحقیق

در گام بعدی، نتایج آزمون ثبات ساختاری حاصل جمع تجمعی CUSUM و حاصل جمع تجمعی مجذورات CUSUMSQ، جهت بررسی پایداری پارامترهای برآوردی مدل (۷)، در طی دوره تحت بررسی، به شرح نمودار (۲) است:

براساس نتایج جدول (۶)، نرمال بودن توزیع جملات اخلال در مدل، تأیید می شود. نتایج آزمون ناهمسانی واریانس ARCH و نیز خودهمبستگی LM، به ترتیب عدم وجود ناهمسانی واریانس و عدم وجود خودهمبستگی در مدل را تأیید می کند. به علاوه، معناداری کلی رگرسیون براساس آماره F تأیید می شود.

نمودار شماره ۲. نتایج آزمون پایداری حاصل جمع تجمعی CUSUM و حاصل جمع تجمعی مجذورات CUSUMSQ (متغیر وابسته: رشد تولید ناخالص داخلی سرانه)

منبع: محاسبات تحقیق

وجود رابطه هم‌انباشتگی بین متغیرهای پژوهش در معادله (۷)، در جدول (۷) ارائه شده‌اند:

نتایج نمودار (۲) نشان می‌دهد آماره آزمون‌های CUSUM و CUSUMSQ برای دوره‌های مختلف، در بین خطوط بحرانی واقع شده‌اند و می‌توان ادعا کرد پارامترهای مدل از ثبات لازم برخوردار می‌باشند. اکنون، نتایج آزمون باند برای تشخیص وجود یا عدم

جدول شماره ۷. نتایج آزمون باند جهت تشخیص رابطه هم‌انباشتگی (متغیر وابسته رشد تولید سرانه)

نتیجه	مقادیر بحرانی		سطح معنی‌داری	آماره آزمون F
	باند بالا	باند پایین		
رد فرضیه صفر	۳/۳۵	۲/۶۳	۱۰ درصد	۵/۷۰۷
رد فرضیه صفر	۳/۸۷	۳/۱	۵ درصد	
رد فرضیه صفر	۴/۳۸	۳/۵۵	۲/۵ درصد	
رد فرضیه صفر	۵	۴/۱۳	۱ درصد	

منبع: محاسبات تحقیق

نتایج بردار هم‌انباشتگی بلندمدت بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته رشد تولید ناخالص داخلی سرانه، به شرح جدول (۸) است:

نتایج جدول (۷)، نشان می‌دهد در تمامی سطح معنی‌داری، مقدار آماره F از کران بالای ارزش بحرانی بزرگ‌تر است. لذا فرضیه صفر مبنی بر عدم وجود رابطه بلندمدت رد شده و وجود رابطه هم‌انباشتگی بلندمدت بین متغیرها تأیید می‌شود. بر اساس این،

جدول شماره ۸. نتایج رابطه بلندمدت برای متغیر وابسته رشد تولید سرانه

متغیر	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال
$\ln(\text{Expenditure}_t * \text{FD}_t)$	۰/۴۲۶۴	۰/۱۳۸۴	۳/۰۸	۰/۰۰۷
$\ln \text{Arrival}_t$	۱/۵۵۳۶	۰/۱۹۳۹	۸/۰۱۲	۰/۰۰۰
C	-۲۶/۰۹۶	۳/۱۵۰۳	-۸/۲۸۳	۰/۰۰۰

منبع: محاسبات تحقیق

نتایج جدول (۸) نشان می‌دهد اثر تعاملی توسعه مالی و مخارج گردشگری بر رشد تولید ناخالص داخلی سرانه، مثبت ۰/۴۲۶۴ بوده که به لحاظ آماری معنادار است؛ به بیان دیگر، کشش تولید سرانه نسبت به مخارج گردشگری، $\frac{\partial \ln G_t}{\partial \ln \text{Expenditure}_t}$ معادل $0.4264 \ln \text{FD}_t$ است. این نتیجه بر این دلالت دارد که در تمامی سطوح توسعه مالی، با افزایش سطح توسعه مالی، کشش تولید سرانه نسبت به مخارج گردشگری افزایش می‌یابد. بر اساس این، می‌توان استدلال کرد بهبود توسعه مالی به تقویت اثر مخارج گردشگری بر رشد تولید سرانه منجر می‌شود. به علاوه، با افزایش یک درصدی تعداد ورود گردشگران بین‌المللی به کشور، رشد تولید

ناخالص داخلی سرانه، به طور معناداری به میزان ۱/۵۵۳۶ درصد افزایش می‌یابد. نتایج تجربی این مطالعه حاکی از آن است که مقامات سیاستی می‌توانند رشد اقتصادی را با تقویت بخش گردشگری و توسعه مالی، بهبود بخشند. این استنتاج با فرضیه‌های رشد منجر به گردشگری، سازگار است. بر اساس این، برنامه‌ریزی و انجام اقدامات لازم برای افزایش نقش و سهم گردشگری جهت بهبود رشد و توسعه اقتصاد پیشنهاد می‌شود.

در ادامه، نتیجه حاصل از برآورد ضریب تصحیح خطا برای مدل (۷)، به شرح جدول (۹) است:

جدول شماره ۹. نتایج برآورد ضریب تصحیح خطا برای متغیر وابسته رشد تولید سرانه

متغیر	ضریب	خطای استاندارد	آماره t	احتمال
$CoInt Eq(-1)$	-۰/۱۹۳۴	۰/۰۳۶۸	-۵/۲۴۷	۰/۰۰۰

منبع: محاسبات تحقیق

توسعه مالی را نشان می‌دهند؛ یک درصد افزایش درجه آزادسازی تجاری، به طور متوسط موجب افزایش توسعه مالی به میزان ۰/۰۲۲۴ درصد می‌شود. به علاوه، افزایش یک درصدی تورم به کاهش ۰/۰۰۰۳ درصدی توسعه مالی می‌انجامد، هرچند این اثرات به لحاظ آماری معنادار نمی‌باشد. بر اساس این، اتخاذ سیاست‌های کنترل تورمی و اجرای سیاست‌های مناسب در زمینه آزادسازی تجاری توسط مقامات سیاستی، می‌تواند وضعیت ثبات مالی را در اقتصاد بهبود بخشد.

نتایج آزمون هم‌انباشتگی بلندمدت بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته رشد تولید ناخالص داخلی سرانه، نشان داد اثر تعاملی توسعه مالی و مخارج گردشگری بر رشد تولید سرانه، مثبت ۰/۴۲۶۴ بوده که به لحاظ آماری معنادار است. این نتیجه بر این دلالت دارد که در تمامی سطوح توسعه مالی، با افزایش سطح توسعه مالی، کشش تولید ناخالص داخلی سرانه نسبت به مخارج گردشگری، افزایش می‌یابد. بر اساس این، بهبود توسعه مالی به تقویت اثر مخارج گردشگری بر رشد تولید سرانه منجر می‌شود. به علاوه، با افزایش یک درصدی تعداد ورود گردشگران بین‌المللی به کشور، رشد تولید سرانه به طور معناداری به میزان ۱/۵۵۳۶ درصد افزایش می‌یابد. نتایج تجربی این مطالعه حاکی از آن است که مقامات سیاستی می‌توانند رشد تولید سرانه را با تقویت بخش گردشگری و توسعه مالی افزایش دهند. این استنتاج با فرضیه‌های رشد مبتنی بر گردشگری، سازگار است. بر اساس نتایج، برنامه‌ریزی و انجام اقدامات لازم برای افزایش نقش و سهم گردشگری در اقتصاد پیشنهاد می‌شود که می‌تواند به رشد و توسعه اقتصاد کمک کند.

براساس نتایج جدول (۹)، برآورد ضریب تصحیح خطا برابر با ۰/۱۹۳۴- بوده که از نظر آماری معنادار است. این ضریب نشان می‌دهد در هر دوره حدود ۱۹ درصد انحراف از مسیر تعادلی بلندمدت برای رشد تولید ناخالص داخلی سرانه، تعدیل می‌شود.

۵ نتیجه‌گیری

هدف از این پژوهش، بررسی ارتباط تقاضای گردشگری با سطح توسعه مالی در اقتصاد ایران است. سپس، اثر تعاملی توسعه مالی و مخارج گردشگری بر رشد تولید ناخالص داخلی سرانه در اقتصاد ایران مورد آزمون قرار می‌گیرد. به‌طورکلی، این مطالعه درصدد پاسخ به این پرسش است که توسعه مالی چگونه بر ارتباط بین مخارج گردشگری و رشد تولید سرانه اثرگذار است. برای این منظور، با توجه به حداکثر دسترسی به اطلاعات آماری مربوط به مخارج گردشگری و تعداد ورود گردشگران بین‌المللی، به عنوان مؤلفه‌های تقاضای گردشگری در اقتصاد، از رویکرد خودرگرسیون با وقفه‌های توزیعی (ARDL) برای داده‌های اقتصاد ایران طی دوره زمانی ۱۳۷۴ تا ۱۳۹۷ استفاده شده است.

نتایج برآورد ضرایب بلندمدت بین متغیرهای مستقل و متغیر وابسته شاخص توسعه مالی، بر ارتباط مثبت و معنادار بین سطح تقاضای گردشگری و شاخص توسعه مالی دلالت دارد؛ به‌ازای هر یک درصد رشد مخارج گردشگری، شاخص توسعه مالی به میزان ۰/۳۴۲۳ درصد افزایش می‌یابد که به لحاظ آماری معنادار است. به علاوه یک درصد افزایش تعداد ورود گردشگران بین‌المللی به اقتصاد، به افزایش معنادار شاخص توسعه مالی به میزان ۰/۶۰۹ درصد منجر می‌شود. همچنین، نتایج وجود ارتباط مثبت بین درجه آزادسازی تجاری و شاخص توسعه مالی و ارتباط منفی بین تورم و شاخص

حامی مالی

بنا به اظهار نویسنده مسؤول، این مقاله حامی مالی نداشته است.

سهم نویسندگان در پژوهش

تمام نویسندگان، در همه بخش‌های نگارش مقاله حاضر نقش و سهم برابر دارند.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌دارند که هیچ تضاد منافی در رابطه با نویسندگی و یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

نویسندگان، از همه افراد، به دلیل مشاوره و راهنمایی علمی و مشارکتشان در این مقاله تشکر و قدردانی می‌نمایند.

منابع

- Azad Akhbari, M., Shahabadi, A., & Haghkhah, D. (2022). The Effect of Types of Capital on the Development of Tourism Industry in the Selected Countriesry. *Iranian Journal of Trade Studies*, 26(103), 77-106. (In Persian).
- Balaguer, J., & Cantavella-Jorda, M. (2002). Tourism as A Long-run Economic Growth Factor: The Spanish Case. *Applied economics*, 34(7), 877-884.
- Bazzazan, F. (2022). The Effect of Foreign Tourism Development on Poverty in Iran. *Iranian Journal of Economic Research*, 27(92), 153-179. (In Persian).
- Brida, J. G., Cortes-Jimenez, I., & Pulina, M. (2016). Has the Tourism-Led Growth Hypothesis been Validated? A Literature Review. *Current Issues in Tourism*, 19(5), 394-430.
- Chaisumpunsakul, W., & Pholphirul, P. (2017). Does International Trade Promote Tourism Demand? Evidence from Thailand's Trading Partners. *Kasetsart Journal of Social Sciences*, 39(3), 393-400.
- Dritsakis, N. (2004). Tourism as A Long-run Economic Growth Factor: An Empirical Investigation for Greece Using Causality Analysis. *Tourism Economics*, 10(3), 305-316.
- Dwyer, L., & Forsyth, P. (2006). *International Handbook on The Economics of Tourism*. Cheltenham: Edward Elgar.
- Ehigiamusoe, K. (2020). Tourism, Growth and Environment: Analysis of Non-Linear and Moderating Effects. *Journal of Sustainable Tourism*, 28(8), 1174-1192.
- Ehigiamusoe, K. (2021). The Nexus between Tourism, Financial Development, and Economic Growth: Evidence from African Countries. *African Development Review*, 33(2), 382-396.
- Ehigiamusoe, K. U., & Lean, H. H. (2018). Finance-Growth Nexus: New Insights from the West African Region. *Emerging Markets Finance and Trade*, 54(11), 2596-2613.
- Fennel, D. (1999). *Ecotourism Policy and Planning*. London: CABI Publishing.
- Gössling, S., Scott, D., & Hall, C. M. (2020). Pandemics, Tourism and Global Change: A Rapid Assessment of COVID-19. *Journal of Sustainable Tourism*, 29(1), 1-20.
- Hsu, C., Chen, M., & Yang, S. (2019). Residents' Attitudes toward Support for Island Sustainable Tourism. *Sustainability*, 11(18), 5051, 1-16.
- Hussain, S., Hussain, M., Iqbal, A., & Kanw, A. (2023). Investigating the Relationship between Financial Development and Tourism Management: Evidence from Asian Economies.

- IRASD *Journal of Economics*, 5(2), 315-326.
- Isik, C., Dogru, T., & Turk, E. (2018). A Nexus of Linear and Nonlinear Relationships between Tourism Demand, Renewable Energy Consumption, and Economic Growth: Theory and Evidence. *International Journal of Tourism Research*, 20(1), 38-49.
- Jahanian, M. (2017). The Role of Iranian Government in the Development of Tourism Economy with a Focus on Resistive Economy. *Journal of Tourism and Development*, 5(3), 156-177. (In Persian).
- Khan, S., Hussain, R., Maqbool, M., Ali, E., & Numan, M. (2019). The Mediating Role of Innovation between Corporate Governance and Organizational Performance: Moderating Role of Innovative Culture in Pakistan Textile Sector. *Cogent Business & Management*, 6: 1631018, 1-23.
- Khoshkam, M., Saboori, B., & Ghaderi, Z. (2019). Impact of International Tourism on Economic Growth: A Case of Selected Developed and Developing Countries with GMM Estimation. *Journal of Tourism Planning and Development*, 8(29), 191-213.
- King, R. G., & Levine, R. (1993). Finance, Entrepreneurship and Growth. *Journal of Monetary Economics*, 32(3), 513-542.
- Krabokoukis, T., & Polyzos, S. (2021). An Investigation of Factors Determining the Tourism Attractiveness of Greece's Prefectures. *Journal of the Knowledge Economy*, 12, 1997-2015.
- Kum, H., Aslan, A., & Gungor, M. (2015). Tourism and Economic Growth: The Case of Next-11 Countries. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 5(4), 1075-1081.
- Lee, C. C., & Chien, M. S. (2008). Structural Breaks, Tourism Development, and Economic Growth: Evidence from Taiwan. *Mathematics and Computers in Simulation (MATCOM)*, 77(4), 358-368.
- Levine, R., Loayza, N., & Beck, T. (2000). Financial Intermediation and Growth: Causality and Cause. *Journal of Monetary Economics*, 46(1), 31-77.
- Magano, J., & Cunha, M. (2020). Digital Marketing Impact on Tourism in Portugal: A Quantitative Study. *African Journal of Hospitality Tourism and Leisure*, 9(1), 1-20.
- Mehrotra, A., & Yetman, J. (2015). Financial Inclusion - Issues for Central Banks. *BIS Quarterly Review*, 83-96.
- Moscardo, G. (2022). Stories of Sustainability in Tourism. In *Planning and Managing Sustainability in Tourism: Empirical Studies, Best-practice Cases and Theoretical Insights*. Springer.
- Mowforth, M., & Munt, I. (2023). *Tourism and Sustainability: Development, Globalisation and New Tourism in*

- the Third World*. Routledge Publishing.
- Mulali, U., Solarin, S., & Gholipour, H. (2020). Relationship between Financial Development and Inbound Tourism: A Revisit. *Journal of Public Affairs*, 21(3), 1-5.
- Musa, M., Jelilov, G., Lorember, P., & Usman, O. (2021). Effects of Tourism, Financial Development, and Renewable Energy on Environmental Performance in EU-28: Does Institutional Quality Matter? *Environmental science and pollution research*, 28(38), 53328-53339.
- Musakwa, M., & Odhiambo, N. (2020). Tourism and Financial Development in South Africa: a Trivariate Approach. *Journal of Policy Research in Tourism, Leisure and Events*, 14(2), 148-164.
- Narayan, P., Narayan, S., Prasad, A., & Prasad, B. (2010). Tourism and Economic Growth: A Panel Data Analysis for Pacific Island countries. *Tourism Economics*, 16(1), 169-183.
- Nargasi, S., Babaki, R., & Efati, M. (2018). Investigating the Relationship between Tourism, Economic Growth and Financial Development in Iran (2015-2018). *Financial Economics*, 12(44), 41-68. (In Persian).
- Neuhofer, B., & Buhalis, D. (2021). *Experience Design in the Smart Tourism Destination*. In Routledge Handbook of the Tourist Experience: Routledge.
- Panjaitan, M. (2022). Does Good Financial Development Attract Tourists? Evidence from Asean Countries. *Journal of Developing Economies*, 7(2), 342-353.
- Pata, U. (2021). Tourism and Economic Growth in G10 Countries: Evidence from An Asymmetric Panel Causality Test. *Tourism*, 69(1), 112-126.
- Ribeiro, E. D., & Wang, B. (2020). Tourism Led Growth Hypothesis: Has The Tourism Industry An Impact on The Economic Growth of Sao Tome and Principe? *International Journal of Economics and Financial Issues*, 10(1), 180-185.
- Sabbagh Kermani, M., & Amirian, S. (2000). Investigating the Economic Effects of Tourism in the Islamic Republic of Iran using Data-Output Analysis. *Iranian Journal of Trade Studies*, 16, 57-84. (In Persian).
- Saira, J. (1997). The Impact of Monetary Policy on Price and Exchange Rate Stability in Suriname. *Social and Economic Studies*, 56(2/3), 75-91.
- Salem, A. A., & Arab Yarmohammadi, J. (2019). Investigating the Relationship between Financial Development and Income Distribution in Iran's economy. *Ravand*, 19(58), 127-151. (In Persian).
- Sharifi-Renani, H., Safaei-Shakib, M., & Emadzadeh, M. (2009). The Effect of Tourism Industry on Economic Growth: The Case of Iran. *Financial Economics*, 3(6), 1-17. (In Persian).

- Sharpley, R., & Harrison, D. (2019). *Tourism and Development-towards a Research Agenda. A Research Agenda for Tourism and Development*. Edward Elgar Publishing.
- Song, H., & Lin, S. (2010). Impacts of the Financial and Economic Crisis on Tourism in Asia. *Journal of Travel Research*, 49(1), 16-30.
- Su, Y., Cherian, J., Sial, M., Badulescu, A., Thu, P., Badulescu, D., & Samad, S. (2021). Does Tourism Affect Economic Growth of China? A Panel Granger Causality Approach. *Sustainability (switzerland)*, 13(3), 1-12.
- Taghavi, M., Safai, P., & Kord, A. (2018). Investigating the Effects of Tourism Growth on GDP, A Case Study of Iran. *Applied Economics*, 8(27), 49-58. (In Persian).
- Taghavi, M., & Gholipoor Soleymani, A. (2009). Factors Effecting the Growth of Tourism Industry in Iran. *Economic Research*, 9(34), 157-172. (In Persian).
- Tang, C., Salman, A., & Abosedra, S. (2019). Dynamic Interaction of Tourism, Finance, and Institutions in Explaining Growth in Asia's Little Dragon Economies. *International Journal of Tourism Research*, 22(1), 15-25.
- Tayebi, S. K., Jabbari, A., & Babaki, R. (2008). Investigating a Causality Relationship between International Tourism and Economic Growth: Iran, OECD and Selected Countries. *Knowledge and Development*, 15(24), 65-87. (In Persian).
- Theobald, W. (2005). *Global Tourism: The Next Decade*. New York: Free Press.
- Thommandru, A., Espinoza-Maguiña, M., Ramirez-Asis, E., Ray, S., Naved, M., & Guzman-Ava, M. (2023). Role of Tourism and Hospitality Business in Economic Development. *Materials Today: Proceedings*, 80, 2901-2904.
- Tiwari, A., Das, D., & Duta, A. (2019). Geopolitical Risk, Economic Policy Uncertainty and Tourist Arrivals: Evidence from A Developing Country. *Tourism Management*, 75, 323-327.
- Tribe, J. (2004). *The Economics of Recreations, Leisure, and Tourism*. Oxford: Elsevier.
- Tugcu, C. (2014). Tourism and Economic Growth Nexus Revisited: A Panel Causality Analysis for the Case of the Mediterranean Region. *Tourism Management*, 42, 207-212.
- Yeon, J., Song, H. J., Yu, H. C., Vaughan, Y., & Lee, S. (2021). Are Socially Responsible Firms in the US Tourism and Hospitality Industry Better off During COVID-19? *Tourism Management*, 85, 104321.